

Emir Çelebi ve ünlü eseri *Enmûzecu't-Tıbb*'da Tıbbî Deontoloji ile ilgili bir bölüm: Vesâyâ-yı Hükemâ-yı Selef ve Halef

Ahmet Acıduman¹, Berna Arda²

Sağlık Bakanlığı Ankara Etlik İhtisas Hastanesi ¹Nöroşirürji Uzmanı, ²Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi ²Deontoloji Profesörü

SUMMARY: Acıduman A, Arda B. (Department of Deontology, Ankara University, Faculty of Medicine, Ankara, Turkey). Emir Celebi and a section regarding medical deontology in his famous work *Enmûzecu't-Tıbb* (A Sample of Medicine): Testaments of Philosophers' Predecessor and Successor. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 2008; 51: 68-72.

In order to determine the qualities of a physician and the duties and behaviors of physicians towards their patients and other physicians, many efforts and enterprises are known from the Hippocratic era. Many physicians and surgeons wrote either a section in their medical and surgical books or detached works in order to draw attention to this subject in Islamic Geography. The physician Emir Çelebi, as well, wrote a medical book entitled *Enmûzecu't-Tıbb* (A Sample of Medicine) in the name of Kapûdân-ı Deryâ (The Lord High Admiral and Minister of Marine of the Ottoman Empire) Recep Pasha in the 17th century in the Ottoman Empire, and gave deontological advice and some important recommendations on dissection of the human body to students in the last chapter of this book. After becoming the private physician of Kapûdân-ı Deryâ Recep, Emir Çelebi joined the special physicians of the Sultan in İstanbul, was promoted as the head physician of the Ottoman Palace after a short time, and continued his duty during Sultan Mustafa I, Sultan Osman II and Sultan Murad IV periods of the Ottoman Empire until his death in 1638. He also wrote other books, entitled *Netîcetü't-Tıbb* (Consequence of Medicine) and *Rebî'ü's-Selâme* (Spring Season of Safety).

Key words: deontology, dissection, Emir Celebi, history of medicine, Ottoman medicine.

ÖZET: Hekimlerin taşınması gereken nitelikleri, birbirlerine ve hastalarına karşı tutum, davranış ve görevlerini belirlemek için Hipokrat'tan günümüze uzanan pek çok çaba ve girişim olmuştur. İslâm Coğrafyası'nda da tıp kitabı ya da cerrahnâme yazan pek çok hekim ve cerrah bazen yazdıkları eserlerde bir bölümü bu konuya ayırmışlar ya da müstakil eserler ortaya koymak suretiyle bu konuya dikkat çekmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde XVII. yüzyılda Hekim Emir Çelebi de Kapûdân-ı Derya Recep Paşa adına kaleme aldığı önemli eseri *Enmûzecu't-Tıbb*'in son bölümünde hekimlere deontolojik öğütler vermiş, bu bölümün sonuna da teşrih ile ilgili bir kısım ekleyerek, teşrihin bizzat öğrenci tarafından yapılması ile ilgili önemli tavsiyelerde bulunmuştur. Kaptanıderya Recep Paşa'nın özel hekimliğini yapan Emir Çelebi, daha sonra İstanbul'da hassa hekimleri arasına katılmış ve kısa sürede Osmanlı sarayının hekimbaşılığına kadar yükselmiştir. Ölümüne kadar Sultan I. Mustafa, Sultan II. Osman ve Sultan IV. Murad dönemlerinde bu görevi sürdürmüştür. Emir Çelebi'nin *Enmûzecu't-Tıbb*'dan başka *Netîcetü't-Tıbb* ve *Rebî'ü's-Selâme* adlı eserleri de bulunmaktadır.

Anahtar sözcükler: deontoloji, Emir Çelebi, teşrih, tıp tarihi, Osmanlı Dönemi Tıbbi.

Hipokrat (M.Ö. 460-375) ile birlikte hasta-hekim ve hekim-hekim ilişkilerini düzenlemeyi öngören bazı etik ilkeler *Hekim Andı*'nda¹ ortaya konmuş, bu etik ve deontolojik ilkeler çağlar boyunca pek çok hekimi, onların hekimlik anlayışlarını ve meslekî davranışlarını etkilemiştir.

İslâm Coğrafyası'nda ise Râzî (865-925) *Ahlâku't-Tabîb* (*Tabîbin Ahlâkı*) ve Mihnetü't-Tabîb (*Tabîbin Zahmeti*) adlı eserlerinde hem teorik anlamda etik ilkelerden hem de bir takım pratik uygulamalardan bahsetmektedir. İshâk bin Ali er-Ruhâvî'nin *Edebu't-Tabîb* (*Tabîbin Edebi*) adlı eseri de bu konuda yazılmış

bir eser olup, *Ahlaku't-Tabîb* ile yazılım tarihleri bilinmediği için bu coğrafyada hangisinin ilk eser olduğu kesin değildir².

İslâm Coğrafyasının önde gelen hekim ve cerrahlarından birisi olan ez-Zehrâvî (?936-1013) de *at-Tasrîf* adlı eserinin cerrahi ile ilgili olan 30. bölümünde cerrahların kendilerine, meslektaşlarına ve hastalarına karşı olan görevlerinden bahsetmiştir³.

İbn Sinâ (980-1037) *Risâlet-ü fi evvelî ma yecibu ale't-Tabîb* (*Tabîbe ilk gerekli olan kurallar*) adını taşıyan ve hekim ahlâkı ile ilgili olan risâlesi ile deontolojiye önem verdiğini açık bir şekilde göstermiştir⁴.

Osmanlı Coğrafyası'nda 16. yüzyılın başında kaleme alınan önemli cerrahnamelerden birisi olan *Alâ'im-i Cerrâhîn*'in girişinde yaptığı tanıtımda, Cerrah İbrahim bu eserin kaynağını, neden kaleme aldığını açıklamıştır. Sonra, eserin birinci faslının hemen başında cerrahi hakkında bilgi vermiş, bir cerrahta olması gereken nitelikleri ve cerrahın hastalara karşı nasıl davranması gerektiğini belirtir açıklamalarda bulunmuştur⁵.

Deontoloji tarihi açısından bakıldığında, Osmanlı İmparatorluğu döneminde yazılmış ve birçok kütüphanede yazma nüshası bulunan Emir Çelebi'nin *Enmûzecü't-Tıbb* adlı eseri, içerdiği deontolojik bir bölümle oldukça seçkin bir yere sahiptir.

Emir Çelebi ve *Enmûzecü't-Tıbb*

Osmanlı İmparatorluğunun 11. Hekimbaşı unvanını taşıyan Emir Çelebi'nin asıl adı Mehmed Seyyid'dir. Tıp öğrenimini Kahire'de tamamlayan Emir Çelebi, Kalavun Dârüşşifasında başhekim olarak çalışmıştır⁶⁻⁸. 1622-23'de Akdeniz seferine çıkan ve Kahire'ye gelen Kaptanıderya Receb Paşa tarafından İstanbul'a getirilen Emir Çelebi, Unkapanı'nda açtığı muayenehanesinde hekimlik yaparken, *Enmûzecü't-Tıbb* ve *Neticetü't-Tıbb* adlı kitapları yazmış, bilgisi, nezâketi ve çelebiligi ile padişah IV. Murat'ın dikkatini çekerek musahibleri arasına katılmış, bir süre sonra Mart 1629'da Musa Efendi'nin yerine hekimbaşı olmuştur^{6,7}. Kendisine Eskişehir'in Mihalıççık kazası arpalık olarak verilmiştir. Bu konuda Cevrî yazdığı Divân'ında tarih düşmüştür^{8,9}.

*Mansıbın gûş eyleyüb Cevrî didi târihini
Hikmet ile oldı Eflâtun etibbâya re'is
1039/1629*

Hekimbaşı olduğu dönemde Sadrazam Bayram Paşa ve Silâhdar Mustafa Paşa başta olmak üzere padişahın çevresinden bazı düşmanlar kazanmıştır. Silâhdar Mustafa Paşa'nın Hassa hekimliğine tayin ettirmek istediği bir yakını reddetmesi üzerine, 1638 Bağdat seferi sırasında IV. Murat'a Emir Çelebi'nin afyon kullandığı ihbar edilmiş ve bu da onun trajik bir şekilde ölümüne neden olmuştur⁶⁻⁸.

Özellikle *Enmûzecü't-Tıbb* adlı kitabıyla ün kazanan Emir Çelebi, bu eserini 1624'de Kasımpaşa'da tamamlamış ve Kaptanıderya Receb Paşa adına yazmıştır. *Enmûzec*'in çok ilgi gördüğü, kütüphanelerdeki çok sayıda yazma nüshasının bulunmasından anlaşılmaktadır⁸. Çağdaşı şair ve hattat Cevrî'de bu eserden iki adet istinsah etmiş ve bitirdiğinde de bunlara tarih düşmüştür^{8,9}:

*Didi bu Târihi hakîm-i hired
Hikmet ile bî-bedel oldı kitâb
1036/1626*

*Didi târih-i itmâmını Cevrî
Yazıldı yümn ile Enmûzecü't-Tıbb
1039/1629*

Kitap bir mukaddime, altı ta'lîm ve bir hâtîme üzerine düzenlenmiştir⁸. Eserin önsözünde, eser sahiplerinin kendilerinden önce yazılanlara hiçbir şey katmadan, onları olduğu gibi almalarının doğru olmadığını ve kendi tecrübelerinin sonuçlarının da kaydedilmesinin gerekliliğini savunmaktadır. Kitap havanın, toprağın, iklimin nitelikleri üzerine sağlık bilgileriyle başlar, anatomiden kısaca bahsettikten sonra hastalıkların ve ilaçların açıklamasına geçer^{6,7}. Son bölümde ise hekimlere öğütler verdiği deontolojik bir bölüm vardır:

Şimdi eskiler nice güçlükler çekerek pek çok kitap yazmışlar, insanoğlu yararlansın diye binlerce sıkıntı çekmişlerdir. İstedikleri, bu değersiz de istediği gibi, hayır dua idi, öyle ki, eskiler sonradan gelenlere pek çok hoş giden armağanlar alkoymuş ve kendi türümüzün oğulları bizden sonra yararlansınlar diye kast etmişlerdir. Yine bir insan kavmi bizim için vasiyetlerde bulunmuş, bazı şeylere özendirmiş ve bazısından sakındırmış ve düzeltmişlerdir. Allah'ın birliğine inanan bilginlerden Hipokrat tabîp olan kişinin on vasıfla donatılmasının gerekli olduğunu söyler. Bu on vasıf ona kaçınılmaz bir şekilde gereklidir demıştır. İlki, anlayışı temiz olup, unutmaması olmasın. Eğer unutkan olur, kendi tedavisinde beceriksiz olursa, başka ne iş yapar. İkinci, çok

kuruntulu olup, biraz korkak olsun. Şu anlamı edersem uygun olur, diye o kadar cüretkâr olmasın ve illa nasıl olursa olsun demesin. Yaraticının son yargı gününe inancı olsun. Sevap ve azabın var olduğuna kesin kararı ve yeminleri olup, Âlemlerin Rabbi'nin yasaklayıcı emirlerine saygıda kusur etmesin. Eğer yanlışlıkla kusuru olursa hemen geri dönmeli ve gereksinim duyan olmalı. Hayrı söyleyen olup, şerden nefret etmeli. Eğer ruhsal bilim ile tanışıklığı varsa, ruhsal tedavi, maddesel ilaçlardan iyidir, ne hoş. Mutlaka en yüksek noktaya yükselip, en üst makama kavuşan olmalıdır. **Üçüncü**, üstat ve şeyhi her kim ise onun isteği ile ve de hoşnutluğu ile [birlikte] olmalı, daima minnettarlığında ve [onu] övmesinde kusur etmemelidir. Çünkü üstadı onun şerefine sebebi ve yaratıcısı olmuştur. Eğer inkâr eden ve Allah'ın birliğine inanmayan ise yaradılışlar ondan nefret eder. O takdirde gururunca yapmış olur. İlk olan, gerçek Tanrı, büyüklük vasfına hiç kimsenin [364a] ortak olmasını istemez. O halde böyle olan tabibin gizli kör olması gerekir. Sonuç olarak bundan yarar beklenmez. **Dördüncü**, tabip tamahkâr olmamalı, anlatma ve faydalanmada kusuru bulunmamalıdır. Kabiliyetli kimselerden bu işi esirgememeli ve ehil olmayana işaretlerini gizli tutup, açığa çıkarmamalıdır. **Beşinci**, gerekir ki hastayı tedavi etmek istediğinde ilaç ve içeceklerden, gıdanın etkisi ile, ilaç yapmak için kullanılmalıdır. Tedavide amacı mal olmamalı, derhal belki âhiret sevabı olmalıdır. Eğer gücü yeterse kendi malından harcamalıdır. Azgın hastalıklar ki gün be gün artar ve değişimi çok olur, uygun tedavileri için acele etmek gereklidir. Bazı hastalıklar vardır ki [diğer] insanlara onu söyleyip, birisi [şu] hastalığa tutulmuştur dersen hatırı kırılır. Onun gibileri gizli tutmalıdır, örneğin rahim hastalıkları ve basurlar ve bağırsak ve üreme organlarının hastalıkları ve bunların benzerleridir, gizli tutmalıdır. **Altıncı**, hoş sözlü olup, güler yüzlü olmalıdır. Hastanın önünde kibir gösterip, büyülenmemeli, belki gönlünü alacak şeylerle gönlünü almalıdır. Hatırını hoş edip, gönül okşayıcılıklar göstermelidir. Yerinde cevaplar ve hoş örnekler söylemelidir, ta ki hasta ondan ümit var olsun ve de sevin sin. **Yedinci**, tabip bulduğunu yemeli, yeme içmede haris ve aç gözlü olmamalıdır. Belki az şeyle yetinmelidir, ta ki yeme içmenin çokluğundan beyni hasta olmamalıdır. Dinine bağlı olmalı, günahkâr olmamalıdır. Daima merhamet gözü ile hastanın haline bakmalıdır. **Sekizinci**, tabibe gereklidir

ki tıp kitaplarını tetkikinde [onlardan] sonuç çıkarmayı becermeli ve Eskilerin kurallarına saygı gösterip filozofların kitaplarını okumalıdır. Sonunda matematik bilimleri ve tabiat bilimleri arzusu olmamalıdır. Kendisinden başka [364b] orada olan tabipler ile müşâvere etmelidir. Eğer bir kişi dışarıdan hastalığı teşhis edip, doğru tedavi ne ise belirtirse [bunu] reddetmemelidir. Eğer söyleyen zamanımızdaki tabipler gibi yâdigâr [sevilmeyen] ise, halka karşı açıklamaktan utanırsa, o çeşit [hekim] hastayı bırakmalıdır. Çünkü tedavide yanılma, hastanın ölümünü gerektirir. Tabip olan kişi herkesin kusurlarını gizlemek ile meşgul olmalıdır, çünkü pek çok kusur ona açık olur. **Dokuzuncu**, tabibe gerekli olan yufka yürekli olmak, fakirleri esirgemek, zenginler üzerine tedavilerini sunmaktır. Hipokrat ve Galen'in önceki kitapları ve diğer sonraki kitaplar ile çalışmalı, ince usta olmağa kast edip, hazır cevap olmalıdır. **Onuncu**, tabip olan kişi Allah'ın hoşnutluğunu sevgilinin güzelliği ve sağlam sığınak olarak bulmalı, daima nefse cahillik ve alçak gönüllülükle bakmalı, ortaya çıkan etkileri kendi işi, bilimi ve ustalığının sonuçları olarak anlamamalıdır. Yalnız Âlemlerin Rabbi hazretlerinin o hastaya şifa vermek dileği olduğunu, kendisinin işinin bittiğini ve geçim sebebi için olduğunu bilmelidir. Celâleddin Mevlevî Hazretlerinin Mesnevî-i Şerifinde olan bu yasla dolu beyitleri düşünmeli. O kadar meşhur tabipler bir oyuncu cariyeye tedavisinde başarısız oldular ve zarara uğradılar. Nitekim Hazret-i Mevlânâ bütün bilgilerin beceriksizliğini temin buyurmuşlardır. **Mesnevî**. Şah sağdan soldan tabipleri toplamış, İkimizin de canı sizin elinizdedir demiş / Benim canım kolay da, cananım esas odur, Hastalıktan yorgunum, benim tedavim odur / Her kim ki benim cananımı tedavi eder, Benden fil yükü inci ile mercan alır / Tamamı söylediler ki canbazlık yapalım, Beraberce istişare edelim, anlayalım / Bizden herhangi birisi dünyanın mesihidir, Her kederin merhemi bizim elimizdedir / Eğer Allah isterse beterini söylemezler, / Her çeşit tedavi ve ilaçtan ne kullandırsa acısı arttı, [365a] Ve hiç birisi de uygun olmadı / Kazara serkencebin kullandılar, azalttı, Badem yağı kuruluk yapıyordu / Helileden kabz oldu, bıraktı gitti, (Yağmur) bulutu ateşe nef gibi yardımcı oldu. **Nesr**. Bilinsin ki bilgilerin kimi Platon ve kimi Hipokrat ve kimi Sokrat geçindiklerinin aslı yokmuş, nitekim Şeyh Nizamî hamsesinde nakleder ki, İskender'in ölümü yaklaştığında

her hekimi yalnız başına çağırıp, derdine deva istedi, hiç birisi başaramadı ve her birinin acizliği ortaya çıktı. Şimdi kudret ve hikmet Tanrı'nın olunca, tabip ve müneccimin bu işe etkisi ne kadar olur, yalnız Tanrı'nın olur. O hastaya şifa vermek yine tabibin işi demesin, irade buyuranın işidir. Böyle olunca tabip kendinde güç var diye kuruntu yapmasın. *Mısra*. Müneccim ne kadar boş, anlamsız konuşursa, hekim de aynı şekilde boş, faydasız yapar. Her ne olursa Tanrı'nın iyiliğini kendine kararlaştırılmış bilmelidir. Hem tabibe gereklidir ki, yaptığı her tedavinin benzerini kendi mantık kuvvetinden çıkarmağa kâdir olmalıdır. İlaçların kuvvetini ve derecelerini bilmelidir. Hastalığın giderilmesi ne çeşit parçanın katılması ve çıkarılması ile olur tam olarak bilinmelidir. Teşrih bilimini bir iyi bilenden görmek gereklidir diye son derece dikkat etmeli ve diseksiyon bilimini görmelidir. Belki kendisi kitaplardan çıkarılmış anlatıyla yeter bulmazsa, seferlerde ölenlerden ve diğer, yaratılışı insana benzeyen hayvanlardan domuz ve maymunun gerek sinirleri, bağırsakları ve damarlarının tamamı insana benzer, bir tanesini, her hangisi olursa, getirir; keserek ve disseke ederek damar be damar, sinir be sinir tamamını gördükten sonra, bağırsaklar, akciğerler ve karaciğerin şekillerini ve gıdaların ulaştığı yeri görmek mümkündür. Bu yolla bilim tamamlanmış olur, hemen bundan sonra sağduyu ve doğru yaratılış gereklidir ki, öğrenciye rehber olsun [365b]¹⁰.

Tartışma

Yukarıdaki sadeleştirilmiş metinde görüldüğü gibi, Emir Çelebi tıbbî deontoloji ilkeleri ile ilgili bölüme “her hekimde olması gereken” ve “olmazsa olmaz” on özelliğın Hipokrat tarafından bildirildiğini aktararak başlamıştır.

Gerçekten de üstatlara saygı, hastanın sırlarını gizleme, tıp ile uğraşanlara bildiklerini öğretme ve buna karşın ehil olmayan kişilere bilgilerin açıklanmaması gibi Hipokrat'ın *Hekim Andı* içeriğinde gördüğümüz ilkelerin varlığı, metinde de görülmektedir. Hipokrat'ın Apollo, Aesculap, Hygeia ve bütün Tanrılar adına yaptığı yemin, Emir Çelebi'nin konumu ve inancı ile uygun olarak, o dönemin yaklaşımına koşut bir biçimde “Alemlerin Rabbi”, “Mebde'-i Evvel” olan Allah'a ortak koşmama, O'nun emir ve yasalarına uymada kusur etmeme, yanlışlıkla da olsa yaptığı kusurdan derhal dönmek gibi İslâm dininin “tek Tanrı” inancı ile uygun olarak yapılan açıklamalara dönüşmüştür.

Hekimin, gereğinde öteki hekimlerle konsültasyon yapması ve bunun sonucunda eğer bir başka hekim tarafından hasta için uygun bir tedavi önerilmişse, bunu uygulamayı reddetmemesi gerektiğini bildirmektedir. Bu uygulamadan kaçınırsa, yapacağı yanlış bir tedavinin hastanın ölümü ile sonuçlanabileceği gerçeğini de göz önünde bulundurarak, kimi zaman hastanın tedavisinden çekilebilmesi gerekeceğini vurgulamaktadır. Bu saptama günümüzün “hastaya zarar vermeme” yönündeki temel etik ilkesiyle örtüşmektedir. Yine hastanın tedavisi için önerilen konsültasyon kavramı ülkemizde halen yürürlükte olan 1960 tarihli *Tıbbî Deontoloji Nizamnamesinde* de önemli bir yer tutmakta olup, bu durumla ilgili yedi madde (24-30. maddeler)¹¹ söz konusudur. Konsültasyon konusunun neredeyse 1980lere kadar, bir hekim hakkı olarak değil, bir hasta hakkı olarak görüldüğüne ilişkin tarihsel bir örnektir.

Hipokrat, Galen ve öteki önceki hekimlerin kitaplarından sonuç çıkarabilmek, onların kurallarına saygılı olmak ve yine kendisini yetiştiren ustaya saygılı olmak ve onu saygıyla anmak Emir Çelebi'nin altını çizdiği konulardandır.

Emir Çelebi hekimin alçak gönüllü, güler yüzlü, yumuşak kalpli, merhametli, dürüst olması gerektiğini, buna karşın kibirli, günahkâr, tamahkâr ve aç gözlü olmayıp, hasta tedavisindeki amacının sadece kazanç olmaması gerektiğini söylemektedir. Emir Çelebi hekimin hastaya şifa vermekte yalnızca bir aracı olduğunu, asıl şifa verenin Tanrı olduğunu bildirmektedir. Bu nedenle yaptığı tedavinin sonuçları hekimin gözünü köreltmemeli ve gereksiz kuruntuya kapılmasına neden olmamalıdır. Benzer bir yaklaşımın Batı dünyasında da etkisini en azından reformasyon hareketine kadar gösterdiği bilinmektedir. XVI. yüzyılın ünlü cerrahlarından Ambrois Paré'nin tedavi edicilik hakkını Tanrı'ya verdiği ünlü sözünde bu durum geçerli görünmektedir. “Yarasını ben sardım, şifasını Allah verdi (*Je le pansait, Dieu le guairit*).”

Emir Çelebi, Hipokrat'tan aktardığı ve bir hekimde olması gereken on özellikten farklı olarak, bölümün sonunda, tıp uygulaması için önemli bir koşul olan “teşrih” biliminin öğrenilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kitaptan öğrenileceklerin bu konuda yetersiz olacağını bildirmekte, savaşta ölen kişiler üzerinde ya da maymun ve domuz gibi insana benzerliği olan hayvanlarda diseksiyon yapılması önerisinde bulunmaktadır.

İslâm'da teşrihin yasak olduğu konusunda çeşitli görüşler bulunmasına karşın, Emir Çelebi'nin 1624 yılında kaleme alınan eserinde "savaşlarda ölen insanlarda" teşrih yapılması önerisinin bir devrim niteliğinde olduğu söylenebilir ya da günümüze yansıdığı şekliyle İslâm'da bir "teşrih" sorunu yoktur. Her iki durumda da, bu bilgi bize bu konuda önemli bir ipucu vermektedir. Teşrih olmaksızın tıbbın bilimsel olarak uygulanması olanaksızdır.

Sonuç

Genel olarak bakıldığında Emir Çelebi'nin eserinin sonunda kaleme aldığı bu deontolojik bölüm, bir hekimin taşıması gereken özellikleri ile hekimin hastalarına, meslektaşlarına ve mesleği öğrendiği kişilere karşı görev ve sorumluluklarını, o günün koşullarına göre bildirmektedir.

Hekimin, hekim-hasta ilişkilerinde paternalistik bir tutum sergilediği, bunun olağan karşılandığı ve hekime neredeyse tanrısal bir özellik atfedildiği bir dönemde, özellikle hekimin tutum ve davranışlarını kendisinin denetim altında tutmasını sağlamaya yönelik bu girişim oldukça dikkat çekici olup, üzerinde ayrıca durmayı gerektirmektedir.

Teşekkür

Osmanlıca metin içerisinde yer alan Mesnevî'den alınmış Farsça beyitlerin çevrilmesindeki katkılarından dolayı Sayın Dt. Şehriyar Şems'e teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKLAR

1. Hippocrates. The oath. In: Hutchins RM (ed). Great Books of the Western World, Hippocrates, Galen. Chicago, London, Toronto: Encyclopedia Britannica Inc, 1952: xi.
2. Karaman H. Ebû Bekir er-Râzî ve Tıp Etiği İlkeleri. Türkiye Klinikleri J Med Ethics 2006; 14: 9-15.
3. Albucasis. On Surgery and Instruments (Translators, Spink MS and Lewis GL). London: The Wellcome Institute of the History of Medicine, 1973: 2-7, 166-169.
4. Aşçıoğlu Ö. İbni Sina ve Deontoloji. Gevher Nesibe Sultan anısına düzenlenen "İbn Sînâ Kongresi" tebliğleri (Yayın Komisyonu: Köker AH, Tunç C). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası; 1984: 79-93.
5. İbrahim bin Abdullah. Alâ'im-i Cerrâhîn. İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hekimoğlu 568, varak: 3b-5b.
6. (Uludağ) OŞ. Beşbuçuk Asırlık Türk Tabâbeti Tarihi (1. Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı; 1991: 177-178, 253-258.
7. Erdemir AD. Emir Çelebi. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 11. Cilt. İstanbul; 1995: 129-130.
8. Bayat AH. Osmanlı Devleti'nde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar (1. Baskı). Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı; 1999: 49-61.
9. Yakıt İ. Osmanlı Tıbbında Ebced ve Tıp İlişkisi. In: Kahya E, Şar S, Ataç A, Mazıcıoğlu M (ed). IX. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri XXIV. Gevher Nesibe Tıp Günleri (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım; 2006: 493-505.
10. Emir Çelebi. Enmüzcü't-Tıb. İstanbul: Süleymaniye El Yazmaları Kütüphanesi; Mihrişah Sultan 342-2, varak no: 364a-365b.
11. Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi. Karar Sayısı 4/12578. Kabul Tarihi: 13.1.1960. Yayın Tarihi: 19.2.1960.